УДК 378.14

А. П. ГРЕЧАН, І.В. КОЛОС

Київський національний університет технологій та дизайну

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У статті обґрунтовано елементи системи розвитку професійної компетентності з урахуванням асиметрії півкуль головного мозку, запропоновано враховувати асиметрію півкуль головного мозку при формуванні стандарту дисципліни, визначено доцільні методи навчання і їх раціональне поєднання для ефективного розвитку професійної компетентності.

Ключові слова: *система розвитку професійної компетентності, методи навчання, асиметрія півкуль головного мозку*.

Випускник вищого навчального закладу повинен оволодіти відповідно до обраних галузі знань, напряму підготовки та спеціальності знаннями, навичками та уміннями. Розвиток професійної компетентності сучасного фахівця на безперервній основі необхідний для постійного підтримання достатнього рівня теоретичних знань, розширення набутих практичних навичок та вдосконалення особистих якостей. Проблема набуття і розвитку професійної компетентності має дискусійний характер серед науковців і практиків як в системі освіти, так і в сфері економіки. Це вимагає від навчальних закладів перегляду і формування ефективного процесу підготовки майбутнього фахівця з достатньо високим рівнем професійної компетентності з орієнтацією на індивідуальність особистості. З огляду на зазначене, процес підготовки майбутніх фахівців за напрямом «Економіка підприємства» в умовах сьогодення вимагає формування професійної компетентності з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей.

Об’єкти та методи дослідження

В останні роки особливого значення набувають дослідження [1 – 5], результати яких орієнтуються на пріоритетність розвитку професійної компетентності з урахуванням індивідуальних особливостей, визначають необхідність розробки, адаптації та впровадження технологій навчання з орієнтацією на можливості кожного студента до опанування дисциплін за навчальним планом.

Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування системи розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця з урахуванням його психофізіологічних особливостей. Завдання полягають у розкритті й обґрунтуванні елементів системи розвитку професійної компетентності з урахуванням асиметрії півкуль головного мозку; визначенні методів навчання і їх інтеграції при формування методичного забезпечення професійно-орієнтованих дисциплін підготовки фахівців.

Результати та їх обговорення

Авторами в попередніх роботах [6–8] обґрунтовано виокремлення професійної компетентності сучасного фахівця за економічним напрямом підготовки, яка реалізується через: мотиваційну компетентність; навчальну компетентність; підприємницьку компетентність; комунікативну компетентність; культурну компетентність; громадянську компетентність; соціальну компетентність.

Погоджуємося з Г.В. Бєлєнькою щодо необхідності впровадження диференційованого навчання при формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця. В оприлюднених результатах [9] визначено основні напрями диференціації змісту навчального матеріалу, форм організації навчальної

діяльності та методів педагогічного впливу на особистість студента: за рівнем підготовленості студента до навчання; за спрямованістю особистості (мотивація фахової підготовки, розвиток самооцінки); за стилем навчальної діяльності; за вмінням володіти способами управління своїми психічними процесами (емоціями, волею) і своєю провідною діяльністю – навчанням; за рівнем розвитку комунікативних умінь; за результативністю і якістю навчання.

В межах проведеного дослідження пропонуємо авторське визначення поняття системи розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента, під якою будемо розуміти сукупність цілей, принципів, методів, засобів, заходів, форм та технологій, що застосовуються вищим навчальним закладом для упорядкованого і ефективного розвитку професійних знань, умінь, навичок майбутнього фахівця з орієнтацією на індивідуальність особистості, здатної виконувати завдання й обов'язки відповідно до вимог, встановлених в межах конкретної професійної діяльності.

При створенні системи розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента керівництву ВНЗ доцільно визначити такі цілі:

1) забезпечення ефективної діяльності з мінімізацією непродуктивних втрат і попередження неефективного використання ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових);

2) забезпечення відповідності чинним вимогам внутрішніх регламентів (Положення про організацію навчального процесу, Положення про організацію та навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів, Положення про електронну бібліотеку кафедри, Положення про модульно-рейтингову систему оцінювання студентів, Положення про контроль якості знань та умінь студентів КНУТД, Положення про ректорський контроль, а також навчального плану, робочого навчального плану, навчальних і робочих програм з нормативних і вибіркових дисциплін) щодо розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця, зокрема з економіки підприємства;

3) забезпечення ефективного розвитку професійної компетентності студентами, зокрема в ході опанування нормативних дисциплін (гуманітарні та соціально-економічні дисципліни; дисципліни природничо-наукової (фундаментальної) підготовки; дисципліни циклу професійної та практичної підготовки) і дисциплін варіативної частини (за вибором університету і студентів);

4) забезпечення виконання вимог чинних нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, зокрема Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», Постанови КМ України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», Наказу МОН України «Про затвердження освітньо-професійної програми підготовки».

Основною метою вищого навчального закладу має стати створення такої системи, яка б повністю унеможливила виникнення помилок і гарантувала відсутність неефективної роботи в навчальному процесі, а також сприяла постійному розвитку професійної компетентності випускника. Ефективне функціонування системи розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента має забезпечуватися шляхом дотримання таких принципів:

— принцип збалансованості забезпечує індивідуально-орієнтований підхід до вибору і поєднання раціональних методів, засобів, заходів, форм та технологій в навчальному процесі, що дозволить оволодіти професійною компетентністю;

— принцип безперервного розвитку і вдосконалення передбачає вивчення, використання і можливість розширення сфер застосування новітніх прогресивних методів, форм та технологій в

навчальному процесі з орієнтацією на пріоритет самобутності, самоцінності й унікальності особистості;

— принцип постійності сприяє своєчасному встановленню і усуненню помилок та попередженню неефективної роботи з розвитку професійної компетентності особистості відповідно до внутрішніх регламентів навчального процесу;

— принцип інтеграції забезпечує поєднання всіх елементів системи в цілісному контурі навчального процесу й створення належних умов для їх взаємодії, а також врахування інтересів зацікавлених сторін щодо розвитку професійної компетентності;

— принцип розподілу обов'язків сприяє раціональному розподілу функцій між учасниками навчального процесу;

— принцип відповідальності передбачає за неналежне виконання покладених функцій на суб'єктів системи дисциплінарну і адміністративну відповідальність. Відповідальність має бути чітко визначеною і формально встановленою за конкретним суб'єктом у внутрішніх регламентах;

— принцип координації інтересів зацікавлених сторін сприяє узгодженню інтересів роботодавця, вищого навчального закладу, майбутнього фахівця щодо розвитку достатньо високого рівня професійної компетентності, що позитивно впливає на імідж навчального закладу;

— принцип адаптивності передбачає забезпечення постійної відповідності всіх елементів системи до вимог вітчизняних стандартів, а також орієнтації на зміни вимог європейських і світових стандартів (адаптивні варіанти реакції на можливі відхилення).

Слушною є позиція О.С. Потапова [1, 2], Л.М. Чеканської [5] про доцільність враховувати в процесі навчання можливість асиметрії розвитку активності півкуль головного мозку, характеристики домінуючих півкуль, особливості сприйняття інформації. Виваженими є висновки про залежність індивідуального прояву рівня інтелектуальних можливостей від ступеню і типу домінантності півкуль головного мозку, а також важливості використання домінантності певної півкулі для посилення ефективності й результативності сприйняття інформації. Враховуючи це, пропонуємо з позиції функціонального підходу в системі розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента передбачити виконання вищим навчальним закладом функцій планування, організації, контролю, мотивації та регулювання навчального процесу.

В ході планування вивчення дисципліни формується стандарт навчальної дисципліни [10, с. 9]. В навчальній і робочій програмах дисципліни доцільно раціонально розподілити час на вивчення кожної теми, передбачивши різні методи навчання і контролю, види і типи завдань для самостійної й індивідуальної роботи. Розробку пакету навчально-методичного забезпечення дисципліни, самостійної роботи студентів, засобів діагностики пропонуємо здійснювати з урахуванням асиметрії півкуль головного мозку. Так, способи сприйняття інформації лівою і правою півкулею мозку суттєво вирізняються [1, с. 49 – 59; 2, с. 65 – 77, 151 – 155]: (1) за видом інформації – кожна півкуля вибирає для обробки переважно ту інформацію, для якої призначена (ліва – текст, порівняльні таблиці, графіки та діаграми, права – рисунки, схеми, картинки); (2) за обсягом інформації – вибір інформації відбувається тим способом, яким володіє півкуля (ліва – невеликий обсяг суттєвої інформації, права – велику кількість елементів одночасно); (3) за активністю обробки (ліва – повільно, права – миттєво, швидко); (4) за цілісністю сприйняття (ліва – відокремлено від одиничного до цілого, права – в цілісній єдності від загального до одиничного); (5) за систематичністю та послідовністю (ліва – змістове повторення,

права – систематичне повторення попереднього матеріалу за розділами і темами).

Погоджуємося з Т. Новіковою [11], що активні методи навчання сприяють формуванню професійної компетентності й розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця. В межах дослідження визначаємо доцільність використання активних методів навчання, що передбачає:

— формування особистісного ставлення до виконання визначених завдань і обов'язків;

— постійне вдосконалення знань і відтворення їх в ході практичної діяльності;

— засвоєння особливостей спілкування і навичок самопрезентації, співпраці з представниками інших культур, що дозволить запобігти конфліктним ситуаціям або з гідністю їх долати;

— оволодіння навичками пошуку, систематизації, обробки, використання, накопичення, узагальнення і передачі інформації;

— виховання готовності до виконання професійних завдань і посадових обов'язків, розширення професійної компетентності, підвищення кваліфікації.

При організації навчального процесу в межах конкретної дисципліни викладачу слід забезпечити достатній рівень активності студентів і їх самоактивності. Для створення інтересу до набуття і активізації розвитку професійної компетентності доцільно передбачити різні форми організації навчання для кожного студента з урахуванням психофізіологічних особливостей, зокрема:

— аудиторні заняття (отримання теоретичних знань в ході лекційного заняття і набуття практичних навичок в процесі виконання запропонованих завдань індивідуально чи мікрогрупою на практичних заняттях);

— самоосвіта (виконання індивідуальних завдань і самостійної роботи з отриманням загальної й індивідуальних консультацій);

— контроль (проведення поточного, модульного, підсумкового контролю).

Досвід практичної підготовки (в ході виробничих практик, переддипломної або науково-педагогічної практики) сприяє розвитку знані і навичок щодо обґрунтування й ухвалення управлінських рішень, розробки альтернативних варіантів подолання проблем або виходу із кризових ситуацій.

Викладачу, відповідальному за дисципліну, при розробці пакету індивідуальних завдань і методичних рекомендацій щодо їх виконання, доцільно передбачити різні завдання з урахуванням асиметрії півкуль головного мозку. Так, в межах дисципліни «Економічна діагностик» студентам пропонується виконати такі завдання:

— обґрунтування підходів до визначення сутності поняття «економічна діагностика»;

— формування презентацій теоретичного матеріалу, винесеного на самостійне вивчення, у вигляді слайдів теоретичного і проблемного характеру, практичних ситуацій, кейсових завдань, теоретичних і розрахункових пакетів тестів;

— виконання творчої роботи в мікрогрупі (аналіз фінансової звітності підприємства з позиції зацікавленого користувача, формування інформаційних моделей показників для проведення економічної діагностики підприємства) й індивідуальної роботи (здійснення економічної діагностики функціонування вітчизняного підприємства).

Автори передбачають в межах кожної дисципліни проводити оцінку вхідного рівня компетентності студента. Водночас, для оцінювання набутого рівня професійної компетентності викладач має розробити пакет завдань різних типів і різного рівня складності: (1) рівень «знання» -

сприйняття вивченого матеріалу (тип завдання: пов'язати основні терміни з їх коротким описом); (2) рівень «розуміння» - сприйняття і інтерпретація змісту вивченого матеріалу (тип завдань: вибрати кращий варіант серед запропонованих, класифікація об'єктів, методів, джерел інформації за різними ознаками); (3) рівень «застосування» - використання вивченого матеріалу в конкретних практичних ситуаціях (тип завдання: оцінка рівня аналітичних показників економічної діагностики підприємства).

Оцінювання в межах дисципліни доцільно проводити за такою схемою:

1) ідентифікація особистих якостей, знань і навичок, де слід враховувати вид запропонованого завдання і його рівень складності;

2) визначення критеріїв оцінювання, зокрема, доречним є встановлення кількісних (кількість відвідувань лекцій і практичних занять, кількість виконаних індивідуальних і самостійних завдань і рівень їх виконання) і якісних (демонстрування особистих якостей, знань або характеристика навичок в процесі навчання в аудиторії чи під час проходження практики на робочому місці) параметрів;

3) вибір відповідного до асиметрії півкуль головного мозку методу оцінювання. Пропонуємо використовувати декілька методів оцінки: аналіз письмової відповіді, співбесіда, спостереження за виконанням практичного завдання, тестування, аналіз роботи в мікрогрупі. Поєднання методів сприяє виявленню рівні професійної компетентності і дозволяє сформувати об'єктивну і достовірну оцінку студенту з урахуванням психофізіологічних особливостей.

Результат проведеного контрольного заходу за шкалою ECTS відповідає: A – знання, уміння і навички; B і C – знання і уміння; D і E – знання. Це дозволяє здійснити індивідуальний підхід до розвитку професійної компетентності студента.

Мотивація сприяє успішному розвитку професійної компетентності у студента і передбачає формування інтересу до майбутньої професійної діяльності. Як вважає С.Г. Пільова [12], під час фахової підготовки повинна здійснюватися цілеспрямована робота зі створення позитивної мотивації. Викладачу в межах конкретної дисципліни необхідно пропонувати роботу в мікрогрупах (дозволяє отримати визнання в колективі), а також творчі самостійні роботи, індивідуальні дослідницькі й пізнавальні завдання (сприяє самоствердженню і досягненню особистого успіху).

Водночас, для активізації саморозвитку обдарованим студентам доцільно додатково пропонувати завдання підвищеного рівня складності, що сприяє вдосконаленню можливостей і розкриттю позитивних якостей особистості. З метою зацікавленості студентів до матеріалу і розвитку професійної компетентності в межах дисципліни, що вивчається, доцільно залучати студентів до роботи в мікрогрупах для виконання таких завдань: (1) пошук і систематизація додаткового матеріалу до теми заняття в схемах, таблицях і рисунках; (2) вивчення і підбір фахових статей, формулювання проблемних питань за темою, що вивчається; (3) виокремлення позитивних і негативних коротких позицій за змістом прослуханої лекції для подальшого обговорення й дискусії.

Регулювання передбачає внесення коректив до планового розподілу часу на вивчення окремих тем дисципліни з урахуванням результатів вхідного контролю, зокрема, перегляд обраних методів, форм і засобів навчання і контролю професійної компетентності з метою адаптації до сучасних вимог європейської освіти і психофізіологічних особливостей кожного студента. Разом з тим, доцільно модифікувати завдання для практичних занять, самостійної роботи, індивідуальні завдання з метою адаптації студентів всіх психофізіологічних типів до навчання.

Застосування у вищому навчальному закладі запропонованої системи розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента забезпечить індивідуально-орієнтований підхід в навчальному процесі. Водночас, раціонально розроблена система сприятиме набуттю, розвитку і вдосконаленню професійної компетентності майбутнього фахівця на постійній основі, починаючи з першого курсу, шляхом активізації сприйняття сутності інформації в доступному форматі в комфортних умовах навчання.

Висновки

Таким чином, з використанням системного і функціонального підходів обґрунтовано елементи системи розвитку професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студента через встановлення цілей, інтегрованого поєднання інноваційних методів, засобів, форм та функцій планування, організації, контролю, мотивації, регулювання навчального процесу; запропоновано враховувати асиметрію півкуль головного мозку при формуванні стандарту в межах професійно-орієнтованих дисциплін підготовки фахівців з економіки підприємства для забезпечення ефективного формування і розвитку особистості як професіонала; визначено доцільні методи навчання і їх раціональне поєднання для ефективного розвитку професійної компетентності.

Список використаної літератури:

1. Потапов А.С. Дифференциация обучения с учетом психофизиологических особенностей восприятия ынформации: монография [Текст] / А.С. Потапов; науч. ред. В.М. Монахов. – Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2001. – 111 с.
2. Потапов А.С. Нейропедагогическое обоснование комфортного обучения ребенка: монография [Текст] / А.С. Потапов; науч. ред. В.М. Монахов. – Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2004. – 272 с.
3. Михайлюк Л.М. Розвиток особистості в гуманістичній психології А. Маслоу та К. Роджерса [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkpi/fpp/2007-2-1/08_Mihailuk.pdf
4. Пляка Л.В. Психологічні детермінанти розвитку професійної самосвідомості в майбутніх провізорів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2011_11/652-661.pdf
5. Чеканська Л.М. Урахування адаптаційних можливостей ліворуких дітей у процесі навчання [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_7/737-744.pdf
6. Гречан А.П., Колос І.В. Формування компетентності майбутнього фахівця у галузях знань "Економіка і підприємництво" [Текст] / А.П. Гречан, І.В. Колос // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2008. – №1. – Т. 1. – С.206-209.
7. Гречан А.П., Колос І.В. Особливості формування карти компетентності фахівця з обліку і аудиту [Текст] / А.П. Гречан, І.В. Колос // Вісник КНУТД – тематичний випуск № 5 (61) – 2011р. – Ефективність організаційного механізму інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. – С. 217-227.
8. Гречан А.П., Колос І.В. Формування ключових компетентностей в межах професійно-орієнтованих дисциплін підготовки бакалаврів за напрямом «Облік і аудит» [Текст] / А.П. Гречан, І.В. Колос // Вісник КНУТД – тематичний випуск № 4 (66) – 2012р. – Ефективність організаційного механізму інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. – С. 264-268.

9. Бєлєнька Г.В. Реалізація принципу диференційованого навчання студентів як шлях формування їх професійної компетентності [Електронний ресурс] // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2008. Вип. 1. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_7/ – Загол. з титул. екрану.

10. Положення про організацію навчального процесу, затверджено ректором КНУТД від 28.09.2012 р. – 42 с.

11. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ /rozvivalne_navchannja_ta_formuvannja_kljuchovikh_kompetentnostej_uchniv/19-1-0-9552

12. Пільова С.Г. Експериментальна модель процесу формування організаційної компетентності майбутніх учителів Електронний ресурс] // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2010. Вип. 3. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_20/ – Загол. з титул. екрану.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2013

Розвиток професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студентів

А. П. Гречан, І.В. Колос
Київський національний університет технологій та дизайну

У статті обґрунтовано елементи системи розвитку професійної компетентності з урахуванням асиметрії півкуль головного мозку, запропоновано враховувати асиметрію півкуль головного мозку при формуванні стандарту дисципліни, визначено доцільні методи навчання і їх раціональне поєднання для ефективного розвитку професійної компетентності.

Ключові слова: система розвитку професійної компетентності, методи навчання, асиметрія півкуль головного мозку.

Развитие профессиональной компетентности с учетом психофизиологических особенностей студентов

А. П. Гречан, И.В. Колос
Киевский национальный университет технологий и дизайна

В статье обосновано элементы системы развития профессиональной компетентности с учетом асимметрии полушарий головного мозга, предложено учитывать асимметрию полушарий головного мозга при формировании стандарта дисциплины, определены целесообразные методы обучения и их рациональное комбинирование для эффективного развития профессиональной компетентности.

Ключевые слова: система развития профессиональной компетентности, методы обучения, асимметрия полушарий головного мозга.

Development of professional competence taking into account psychophysiological features of students

A.P. Grechan, I.V. Kolos
Kyiv National University of Technologies and Design

The elements of the system of development of professional competence are grounded taking on asymmetry of cerebral hemispheres in this article, and is offered to consider asymmetry of cerebral hemispheres when forming the standard of discipline, methods of teaching are defined the expedient for development of professional competence

Key words: system of development of professional competence, teaching methods, asymmetry of cerebral hemispheres.

ОПУБЛІКОВАНО:
Гречан А.П., Колос І.В. Розвиток професійної компетентності з урахуванням психофізіологічних особливостей студентів. Вісник КНУТД – тематичний випуск № (5) – 2013р. – Ефективність організаційного механізму інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. – С. 353-363